

4-6 2002 АРХІВИ УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ

№ 4-6 (250) 2002

ВИДАЄТЬСЯ З 1947 р.

ЛИПЕНЬ–ГРУДЕНЬ

З М І С Т

До 150-річчя ЦДАК України

- Гісцова Л. З.* Київський центральний архів давніх актів (1917–1941) 5
Кеннеді Грімстед П. Доля Київського центрального архіву давніх актів у Другій світовій війні: потрійна трагедія – нищення, пограбування, пропаганди 46
Черкаська Н. О. До історії збірки “магнатських” фондів Центрального архіву давніх актів у Києві (1921–1945) 77

До виходу в світ ювілейного числа “Архівів України”

- Часопис “Архівів України” очима його головних редакторів – О. Г. Мітюкова (1970–1988), Р. Я. Пирого (1998–2002) 120
Показчик матеріалів, видрукуваних у журналі “Архівів України” в 1996–2002 рр. 127

Актуальне інтерв’ю

- Післямова екс-керівника галузі. На запитання редакції відповідає доктор історичних наук, професор Р. Я. Пиріг 137

Статті та повідомлення

- Боряк Г. В.* Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів 141
Іванова О. А., Іваннікова М. К. Рукописна кирилична книга XVI–XVII ст.: основні принципи атрибуції 169
Журба О. І. Комплектування архівних зібрань і колекцій на Катеринославщині у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. 179

Теорія і практика архівної справи

- Бездрабко В. В.* Ретроспекція: З історії впровадження Єдиної схеми класифікації документної інформації в Державному архіві Львівської області (кінець 1950-х – початок 1970-х рр.) 189
Платонова Н. В. Сучасні методи репрезентації архівної інформації в Державному архіві МВС України 199

Огляди джерел і документальні нариси. Бібліографія

- Гаверилюк С. В.* Історичне пам’яткознавство Волині XIX – початку XX ст. (за документами Рукописного архіву Інституту історії матеріальної культури Російської академії наук) 207

У Міжнародній раді архівів

- “Архіви – серце суспільства”: нові ініціативи щорічного всесвітнього архівного форуму 218

Архівна справа за рубежем

Зарубіжні архівні часописи публікують 223

Документ без коментаря

Прагматичне використання архівних документів: архів “Приказа общественного призрения” – на службу його чиновникам 234

Вісті з наукових форумів

Боряк Т. Г. Проблеми джерелознавства та архівознавства на П'ятому міжнародному конгресі українців 235

Пошуки та знахідки в архівах

Білоус Н. О. Привілеї на вїтївство київським міщанам Черевчеям 239

Критика та бібліографія

Слободніченко А. А. Нові білоруські архівознавчі видання 243

Папакін А. Г. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. у сучасній польській історіографії 246

Глизь І. І. Корпусне археографічне видання про С. Подолинського 250

Валентина Сергіївна Коновалова 253

Яків Григорович Сенік 254

Відомості про авторів 255

Показчик матеріалів, видрукованих в “Архівах України” у 2002 році 257

*Виходить у світ за сприяння Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США і Канади*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Г. В. БОРЯК (головний редактор), Л. М. ВАСЬКО (заступник головного редактора),
Л. А. ДУБРОВІНА, В. С. ЛОЗИЦЬКИЙ, К. Є. НОВОХАТСЬКИЙ, Г. В. ПАПАКІН,
Р. Я. ПИРІГ, В. А. СМОЛІЙ, П. С. СОХАНЬ, Д. В. ТАБАЧНИК, В. С. ШАНДРА,
М. А. ПРИТИКІНА (технічний редактор)

Художній редактор Г. О. Сергєєв. Оригінал-макет І. П. Прокопенко

Адреса редакції: 03680 МСП, Київ-110, вул. Солом'янська, 24. Тел. 277-45-22.

ДЦЗД НАФ 03680 МСП, Київ-110, вул. Солом'янська, 24.

“Архіви України” on-line: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Archives>

Здано до набору 19.11.2002. Підписано до друку 06.02.2003. Формат паперу 70x108^{1/16}.
Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 22,75. Умовн. фарбо-відб. 23,17. Обл.-вид. арк. 21,91.
Наклад 300. Зам. 75.

“Архіви України”, № 4–6. Науково-практичний журнал. Видається з 1947 р.

Свідоцтво про реєстрацію: КВ № 5 від 07.09.93.

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів публікацій.

Засновники – Державний комітет архівів України,
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського
Національної Академії наук України

© Державний комітет архівів України, 2002

CONTENTS

The 150th Anniversary of the Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv

<i>Histsova, L. Z.</i> The Kyiv Central Archive of Early Acts (1917–1941)	5
<i>Kennedy Grimsted, P.</i> The fate of the Kyiv Central Archive of Early Acts in World War II: A triple tragedy of destruction, plunder, and propaganda	46
<i>Cherkas'ka, N. O.</i> Towards a history of the evolution of the collection of magnate repositories of the Kyiv Central Archive of Early Acts (1921–1943)	77

A Commemorative Issue of the Journal “Archives of Ukraine”

The journal “Archives of Ukraine” through the eyes of its Editors-In-Chief – O. H. Mitiukov (1970–1988), and Ruslan Pyrih (1998–2002)	120
“Archives of Ukraine” in 1996–2002: Index	127

A Candid Interview

An ex-chief executive’s epilogue. A question & answer session between the editorial staff and Prof. Ruslan Pyrih	137
--	-----

Articles

<i>Boriak, H. V.</i> On-line archival publications on the Internet: challenges facing information technology	141
<i>Ivanova, O. A., Ivannikova, M. K.</i> Cyrillic manuscripts of the XVI–XVII centuries: fundamental principles of attribution	169
<i>Zhurba, O. I.</i> The compiling of archival material and collections in the Katerynoslav region in the second half of the XVIII – first half of the XIX centuries	179

Archival Studies: Theory and Practice

<i>Bezdrabko, V. V.</i> A historic retrospective: The implementation of a Unified comprehensive classification scheme of documentary information in the Lviv Oblast State Archive (late 1950’s – early 1970’s)	189
<i>Platonova, N. V.</i> Current methods of displaying archival information in the State Archive of the Interior Ministry of Ukraine	199

Documentary Surveys. Bibliography

<i>Havryliuk, S. V.</i> The study of Volhynia’s historical monuments of the XIX – beginning of the XX centuries (based on documents of the Manuscript archive of the Institute of history of material culture of the Russian Academy of Sciences)	207
--	-----

In the International Council on Archives

“Archives at the Heart of the Community”: new initiatives of the annual world archival forum	218
--	-----

Archival Perspectives Abroad	
Foreign archival periodical publications	223
A Document Without Commentary	
The pragmatic utilization of archival documents: the archive of the Department of social welfare – for the use of its officials	234
News from Academic Forums	
<i>Boriak, T. H.</i> Challenges in source and archival studies at the Fifth international congress of Ukrainian studies	235
Research and Recent Archival Discoveries	
<i>Bilous, N. O.</i> Unknown privileges of the Kyivan magistrates	239
Reviews and Bibliography	
<i>Slobodnichenko, A. A.</i> New Belarusian archival publications	243
<i>Papakin, A. H.</i> The Ukrainian-Polish war of 1918–1919 in contemporary Polish historiography	246
<i>Hlyz', I. I.</i> New documentary collection about S. Podolyns'ky	250
Valentyna KONOVALOVA	253
Jakiv SENYK	254
Information about the Authors	255
“Archives of Ukraine” in 2002: Index	257

*The Editorial Board gratefully acknowledges the support
and publication subsidy provided by
The Ukrainian Studies Fund Inc., New York*

*The assistance of Illya Matthew Labunka
in preparing the English text
of the Contents is also appreciated*

“Archives of Ukraine” on-line: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/Archives>

ПРИВІЛЕЙ НА ВІЙТІВСТВО КИЇВСЬКИМ МІЩАНАМ ЧЕРЕВЧЕЯМ

Черевчеї – відома київська міщанська родина, члени якої впродовж XVI – першої половини XVII ст. займали різні посади в Київському міському уряді. Серед них було три війти. Першим з них у документах Литовської метрики згадується Іван Черевчей, який 1524 р. обіймав посаду бурмістра в Київському міському уряді. У липні того ж року з ним судився київський війт Ян, оскільки той перебрав на себе частину війтівських доходів, чим завдав скаржникові збитків на 100 кіп грошів литовських, і надалі відмовлявся їх сплатити: “жаловаль намъ воит киевский Янъ, што онъ правовался перед нами з бурмістромъ киевским з Ываномъ Черевчеємъ о доходы вси воитовъський, какъ же тоє шкоды своеє перед нами жаловаль на сто коп грошеи, и онъ тыи шкоды ему на томъ бурмістре присудилъ, и онъ тыхъ шкоды платити ему не хочеть...”¹ Цей факт свідчить про неабияку впливовість у місті і заможність І. Черевчея.

1528 р. він уже особисто просив великого князя литовського і короля польського Сигізмунда I про надання йому привілея на київське війтівство. 30 червня 1528 р. Сигізмунд I задовольнив це прохання: “Ино мы на его чоломбите то вчинили; тоє воитовъство в мѣсте нашомъ Киевъскомъ над мешчаны тамошними ему есмо дали. Маеть он тоє воитовъство держати и в нем са радити и справовати подлугъ права их маитбаръского и привила нашего, которым на то в себе маеть”². Надання привілея на війтівство місцевому міщанинові було в той період рідкісним і винятковим явищем. Як свідчать джерела, в першій половині XVI ст. у містах Великого князівства Литовського практикувалося надання війтівств різним особам в основному як винагорода за військові заслуги або службу при замках. Враховуючи те, що Іван Черевчей, обіймаючи посаду бурмістра у Київському міському уряді, не міг брати участі у військових діях, можна припустити, що привілей на війтівство у Києві дістався йому за сплату королю значної грошової суми.

У 60-х рр. XVI ст. київський війтівський уряд посідав Василь Черевчей. На посаді міського урядника він вперше згадується в березні 1548 р.³ На початку 60-х рр. В. Черевчей обіймав посаду бурмістра. Під час конфлікту Київського магістрату з маршалком господарським Скумином Львовичем Тишкевичем у жовтні 1562 р. через відмову міщан давати останньому “комьяги під посольство в Орду” В. Черевчей фігурує поряд з війтом Семенем Мелешковичем. За свої виступи обидва були побиті слугами Тишкевича, які, до того ж, намагалися посадити їх до в'язниці⁴. Будучи міським урядником, В. Черевчей не полишив занять торгівлею, неодноразово виїжджаючи з цією метою до Любліна, що, вірогідно, допомогло йому накопичити значні статки, а з часом стати війтом.

Прихід на війтівський уряд іншого представника цієї родини – Федора Черевчея став можливим завдяки відставці в середині 1575 р. повного складу тодішнього Київського міського уряду, очолюваного війтом Гаврилом Роєм. Причиною такого перебігу подій був гомінкий судовий процес у справі бурмістра Андрія Кошколдея-Басанського, власника маєтків Басань і Биків, які він придбав 1562 р. у київського зем'янина Г. Дублянського, який, у свою чергу, раніше передав ті маєтки у заставу тодішньому київському війтові С. Мелешковичу. Боротьба за право власності над цими маєтками велася з 1563 р., – з одного боку, між київським міщанином Матвієм Васильовичем Черевчеєм, одруженим з дочкою колишнього війта С. Мелешковича, з другого – А. Кошколдейовичем, зятем В. Черевчея. Для розгляду цієї справи була створена комісія з магістратських урядників: війта Г. Роя, бурмістра С. Конашковича, радців В. Ходики, А. Гридковича, Т. Свилиці, Д. Жолнера, Л. Федоровича, лавників К. Черкашеніна, Ф. Малашковича, писаря В. Доловського. Вони зажадали від “позваного” пред’явити документи, на підставі яких він володів цими маєтками. Коли ж документи були надані, вони їх відібрали і почали вимагати від Кошколдейовича задоволення претензій М. Черевчея. Під час судових засідань у магістратському суді на всі протести “позваного” урядники відповідали побоями і зрештою ув’язнили його, примушуючи, до того ж, сплатити штраф. До відставки міського уряду призвело, очевидно, втручання у справу київського воєводи князя К.К. Острозького. А згодом, після розгляду справи в Асесорському суді, урядникам магістрату згідно з королівським декретом було присуджено сплатити до Скарбу штраф у сумі 3000 кіп грошів литовських, з яких мала бути виплачена певна компенсаційна сума на користь потерпілого⁵. Внаслідок цих подій у середині 1575 р. війтівський уряд тимчасово, до виборів війта, зайняв бурмістр Семен Конашкович⁶.

Невдовзі, 1576 р., представники від київської міської громади на війтівську посаду згідно з наданим їм королівським привілеєм від 28.05.1570 р. висунули кандидатуру Ф. Черевчея. Привілеєм короля Стефана Баторія від 6.07.1576 р. він був затверджений на цій посаді. При цьому в привілеї зазначалося, що новообраний війт “маєть... во всемъ слушне и рядне ся справовати и ку подданым н̄шим мещаном киевским без их обтяжливости, водлуг права их маидеборского и привилев от продков н̄ших им даных, и от нас потвержонных, заховати”.

Сам Федір Черевчей був, очевидно, братом колишнього війта Василя Черевчея і згадується разом з ним вперше серед міських урядників ще в березні 1548 р.⁷ Отже, війтівський уряд він посів будучи вже особою досить похилого віку, маючи чималий досвід у міському управлінні. Вірогідно, на початку 1581 р. він помер і тоді, згідно з королівським привілеєм від 15.02.1581 р., на війтівську посаду було обрано С. Конашковича.

У джерелах XVI – першої половини XVII ст. є відомості також і про інших представників цієї родини. На різних посадах у міському уряді згадуються Єсько Черевчейович, бурмістр (1544–1551) та його син Василь Йосифович, який пізніше був радцею (1586); радці Матвій (1572–1607) та Яцько Васильовичі Черевчеї (1598–1600); радця Григорій Матвійович Черевчей (1623–1628) та лавник Григорій Черевчей (1636–1639). Про заможність

цієї родини свідчить той факт, що її представники займалися, зокрема, торгівлею, завдяки чому розбагатіли, а деякі з них, набувши певних статків, змогли обійняти посади в Київському міському уряді. Так, серед київських купців, що виїздили зі своїми товарами до Любліна в 60-х рр. XVI – на початку XVII ст., були Василь, Миколай, Микита, Олександр, Іван Черевчеї⁸. Як міщани магістратської юрисдикції у джерелах згадуються Федір Черевчей (1588), Яцько Черевчей (1635), Іван Радкович Черевчей (1647), Федір Черевчей (1658).

Документи, що публікуються нижче, є привілеями на київське війтівство Іванові та Федорові Черевчєям, що були віднайдені у книзі № 14 Литовської метрики та № 5 Руської Метрики. Перший з них є найранішим з усіх відомих нам привілеїв на київське війтівство, публікація яких вже була здійснена в попередньому номері “АУ”⁹. Обидва документи мають таку схему побудови актового формуляра: інтитуляція, промульгація, нарація, диспозиція, короборація, датація. Привілей В. Черевчєю поки що не виявлений, але пошуки його у книгах Литовської метрики тривають.

Тексти привілеїв публікуються згідно з тими ж принципами, що й добірка у попередньому числі журналу.

Публікацію підготувала Н. О. БІЛОУС

¹ РГАДА, ф. 389, оп. 1, д. 14, л. 158.

² Там же, л. 369 об.

³ РГАДА, ф. 1473, оп. 1, д. 21.

⁴ Архив Юго-Западной России. Киев, 1907. – Ч. 8. – Т. 5. – Додаток № 6. – С. 471–472.

⁵ РГАДА, ф. 389, оп. 1, д. 195, л. 176 об. – 178.

⁶ ЦДІАК України, ф. 25, оп. 1, спр. 15, арк. 411.

⁷ РГАДА, ф. 1473, оп. 1, д. 21.

⁸ Archiwum Państwowe w Lublinie. Księgi miejskie lubelskie, sygn. 12, 23, 152, 190 та ін.

⁹ Білоус Н. О. Привілеї на київське війтівство XVI – першої половини XVII ст. // Архіви України. – 2002. – № 1–3. – С. 112–124.

1528, червня 30. Вільно. – Привілей великого князя литовського і короля польського Сигізмунда I Іванові Черевчєю на київське війтівство

Бурмистру киевскому Черевчєеву на воитовъство киевское

Жикгимонт, Бою...

Биль намъ чоломъ бурмистръ места Киевского Черевчєев, и просил нас, абыхмо дали ему воитовъство в месте нашомъ Киевским.

Ино мы на его чоломбите то вчинили; тое воитовъство в месте нашомъ Киевскомъ над мешчаны тамошними ему есмо дали. Маеть он тое воитовъство держати и в нем сарадити и справовати подлугъ права их маитбарьского и привиля нашего, которым на то в себе маеть.

И на то есмо ему дали сес нашъ листь з нашою печатю.

У Вильни под легъ АФКИ, мѣца июнь, 11 ден, инъдикъ а.

РГАДА, ф. 389, оп. 1, д. 14, л. 369 об. (мікрофотокопія: ЦДІАК України, ф. КМФ-36, оп. 1, спр. 14, арк. 369 зв.).

1576, липня 6. Варшава. – Привілей короля Стефана Баторія Федорові Черевчею на київське війтівство

Потвержене мешчаном киевским на воитовство

Стефан, Божю мѣтлю корол полскии, великии княз литовскии, рускии, прускии, жомойтскии, мазовецкии мазовецкии*, иолянскии, кнжа седмикградское.

Ознаймуемы тым листом нѣшим всим вобецъ и каждому зособна, кому того ведати належит.

Иж, што мешчане и все посполство места нѣшого Киевского, ведлугъ листовъ-привилевъ от продка нѣшого Жикгимонта Августа, короля полского, имъ даных, обравши с-с посродку себе, мешчан киевских, чотырох особъ-електов на воитовство киевское, меновите с тых чотырох обранных одного, ѳедора Черевъчея, залецаючи до нас через братью свою, мешчан киевских, прислали, и листом своим ознаймили, бьючи нам чолом, абыхмо их, водле того права и привилею, от продка нѣшого Жикгимонта Августа на волное обирање воита имъ даного, заховавшы, с тых чотырох особъ, от них обранных, одного, меновите ѳедора Черевъчея, за воита имъ дали и листомъ нѣшим потвердили.

Ино кгдыж они, ведлугъ прав и привилевъ своих, которие перед нами показовали, тыхъ чотырох особъ на воитовство киевское обравшы, одного з них, ѳедора Черевъчея, нам залевившы, за ним просили, мы, з ласки нѣшое гѣдрьское, на чоломбите их чинячи, и при оном волномъ обираню воита, водлугъ привилею продка нѣшого Жикгимонта Августа им даного, заховуючи на то позволяемъ, а с тых чотырохъ особъ, от них обранных, того ѳедора Черевъчея им за воита даемъ и тым листомъ нѣшим потвержаемъ. Маеть он, в месте нѣшом Киевском воитом будучы, во всемъ // слушне и рядне са справовати и ку подданым нѣшим, мешчаном киевским, без их обтяжливости, водлуг права их маидеборского и привилев, от продков нѣших им даных, и от нас потвержонных, заховати, потому, яко и за першихъ воитов киевских до живота своего.

И на то дали есмо им тот нѣшъ листъ с подписом руки нѣшое, до которого и печат нѣшу корунную притиснути есмо розказали.

Дан в Варшаве, дѣня шостого июля мсца, року по Нароженю сына Божого тисеча пятсот семдесят шостого, а нѣнована нѣшого року первого.

РГАДА, ф. 389, оп. 1, д. 216, л. 26 об. – 27 (мікрофотокопія: ЦДІАК України, ф. КМФ-36, оп. 1, спр. 216, арк. 26 зв. – 27).

* Зайве повторення.